

УДК 159.922

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF PROFESSIONAL MOTIVATION OF STUDENTS OF THE FIELD OF PRACTICAL PSYCHOLOGY DURING MARTIAL LAW

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ НАПРЯМКУ ПРАКТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Lomakin G.I. / Ломакін Г.І.

с.т.с., ас.проф. / к.н.н., доц.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3723-2687>

Kharkiv Educational and Scientific Institute

"Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy"

of V.N. Karazin Kharkiv National University

Kharkiv, Universytetska St., 16, 61001

Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія»

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,

м. Харків, вул. Університетська, 16, 61001

Sapielnikova T.S. / Сапельнікова Т.С.

с.т.с., ас.проф. / к.н.н., доц.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3688-9783>

Kharkiv Educational and Scientific Institute

"Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy"

of V.N. Karazin Kharkiv National University

Kharkiv, Universytetska St., 16, 61001

Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія»

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,

м. Харків, вул. Університетська, 16, 61001

Анотація: В роботі розглядається професійна мотивація студентів спеціальності практична психологія під час воєнного стану в Україні. Професійна мотивація є одним із ключових чинників, які визначають успішність студента у процесі навчання та майбутньої професійної діяльності. Зміна соціально-економічних умов, знаходження в умовах воєнного стану мають свій вплив на особливості професійної мотивації студентів практичних психологів в Україні. Розвиток сучасних технологій, зростаючі вимоги до компетентності фахівців зумовлюють необхідність поглибленого дослідження мотиваційної сфери студентів. Вивчення психологічних особливостей професійної мотивації студентів в умовах воєнного стану дозволяє не лише виявити чинники, що визначають та впливають на їх професійне становлення, але й розробити ефективні стратегії підвищення мотивації в освітньому процесі в цей непростий час. Дослідження психологічних особливостей професійної мотивації студентів-психологів першого та третього курсів дозволило виявити низку важливих закономірностей у формуванні їх мотиваційної сфери, рівня професійної спрямованості та мотивації досягнення успіху. Визначено, що середній рівень мотивації та установки на професійну діяльність домінує серед студентів обох курсів, що свідчить про стабільність у цьому аспекті. Проте студенти третього курсу демонструють більше проявів низької мотивації, що може вказувати на психологічну втоми або кризу професійного вибору. Отримані результати підтвердили частину гіпотези дослідження: студенти третього курсу демонструють децю нижчий рівень мотивації до успіху та мотивації до професійної діяльності в порівнянні з першокурсниками. Це вказує на необхідність розробки

програм підтримки професійної мотивації для студентів старших курсів, зокрема через розвиток кар'єрної спрямованості, підвищення інтересу до навчання та формування чітких професійних цілей.

Ключові слова: професійна мотивація, мотиваційна сфера, кар'єрна спрямованість, професійні цілі

Вступ.

В Україні останнім часом спостерігається стійка тенденція та зацікавленість молоді до вивчення психології та обрання таких професій, як практична психологія. Це явище можна пояснити тим, що Україна проживає важкі часи війни. Можемо спостерігати значну кількість як внутрішньо, так і зовнішньо переміщених осіб, руйнацію домівок, інфраструктури і взагалі умов проживання людей. Україна, особливо її прифронтові території знаходяться під постійними руйнівними обстрілами, що негативно впливає на безпеку проживання громадян. Особливу увагу можна приділити військовослужбовцям, які щохвилини ризикують своїм життям захищаючи батьківщину, отримують каліцтва та поранення, стикаються з різноманітними психологічними травмами. Все вищесказане спонукає державу та фахівців у сфері оздоровчих професій шукати шляхи подолання негативних впливів війни, поширювати в ЗМІ та пропагувати значущість та необхідність таких професій як практична психологія, де фахівці мають змогу допомагати не тільки іншим зберігати душевний спокій, але і самим собі. Отже, професійна мотивація є однією з ключових характеристик, які впливають на успішність особистості у виборі професії, її освоєнні та подальшій діяльності.

Сучасні умови вимагають від молодих спеціалістів не лише наявності теоретичних знань, але й сформованої внутрішньої мотивації до професійного саморозвитку. Проте різниця у професійних напрямках підготовки студентів може суттєво впливати на їхню мотиваційну структуру. Дослідження психологічних особливостей мотивації дозволяє створити сприятливі умови для розвитку особистості студента та вдосконалення освітнього процесу, що робить тему дослідження вкрай важливою та актуальною. Особливо важливим є підвищення мотивації до навчання в умовах постійних змін, зокрема таких, як війна, економічні кризи та інтеграція України до європейського освітнього

простору. Для України як держави, яка переживає значні соціально-економічні трансформації та знаходиться у війні вже тривалий час, розвиток професійно мотивованої молоді є стратегічно важливим. Це сприяє зміцненню людського капіталу, підвищенню конкурентоспроможності країни на міжнародній арені та формуванню інноваційного суспільства.

Підготовка студентів із високим рівнем професійної мотивації також відповідає національним інтересам у забезпеченні сталого розвитку держави. Молодь є основною рушійною силою реформ, а тому дослідження мотиваційної сфери студентів допоможе сприяти формуванню активної, цілеспрямованої та професійно орієнтованої робочої сили, здатної відповідати викликам сучасного світу. Традиційно у вітчизняній науці розвиток професійної мотивації досліджувався в контексті навчальної мотивації або професійної самореалізації, професійного самовизначення, при цьому об'єктами вивчення виступали мотиваційна сфера особистості і її динаміка (Л.І. Божович, В.М. Дружинін, В.І. Ковальов та ін.), ціннісні орієнтації (Б.Г. Ананьєв, В.А. Ядов, М. Рокіч та ін.), готовність студентів до професійної діяльності (О.В. Айгістова, Е.Н. Ільїна та ін.) навчальні та професійні мотиви (Н.В. Комусова, Н. Пейсахов, М.Г. Рогов та ін.), професійна спрямованість (А.І. Гебос, А.К. Дусавіцький, Е.М. Іванова, В.Т. Лісовський, А.Ю. Панасюк та ін.). Проте і зараз питання про особливості та детермінанти цього феномену залишається одним із дискусійних і вимагає глибокого теоретико-методологічного дослідження.

Процес формування професійної мотивації є багатовимірним і складним. На студента одночасно впливає система внутрішніх та зовнішніх факторів, які можуть взаємодіяти, змінюватися за значущістю, викликати нові імпульси або вступати у суперечності. Ефективна організація навчального процесу, змістовне наповнення завдань та педагогічний супровід, наприклад, через тренінги, сприяють розвитку внутрішньо мотивованої, активної та творчої діяльності студентів, мотивація формується на стику індивідуальних потреб студента та зовнішніх умов навчання, а її розвиток вимагає активної участі педагогів і сприятливого освітнього середовища.

Основний текст.

Формування професійної мотивації студентів є основою їхнього особистісного розвитку та успішного становлення у майбутній професійній діяльності. Продуктивність виконання професійних завдань залежить від змісту мотивів, їхньої спрямованості, активності та напруженості. Разом ці аспекти формують унікальну мотиваційну структуру кожного студента.

Професійна мотивація є ключовим компонентом успішної діяльності та самореалізації людини як у професійній сфері, так і в особистісному розвитку. Цей вид мотивації включає вплив конкретних стимулів, які зумовлюють вибір професії та забезпечують тривале виконання професійних обов'язків.

Відомо, що професійна мотивація формується під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів, що спонукають людину до трудової діяльності та надають їй цілеспрямованості, орієнтованої на досягнення поставлених цілей. Як і інші типи мотивації, професійна мотивація є динамічним явищем, що поєднує відносну стабільність і змінність, зумовлену впливом зовнішніх обставин або внутрішніх змін. Це явище важливе для розуміння процесів самореалізації та професійного зростання студентів, визначення індивідуальної траєкторії освіти, оскільки допомагає орієнтуватися в чинниках, що впливають на вибір професійного шляху, адаптацію до умов праці та досягнення майбутнього професійного успіху на шляху кар'єрного зростання.

У сучасній українській освіті проблема професійної мотивації студентів є однією з найважливіших для забезпечення високих результатів навчання та успішної інтеграції випускників у професійне середовище. Професійна мотивація є ключовим чинником, який сприяє не тільки досягненню академічних цілей, а й визначає вибір майбутньої кар'єри та рівень професійної самореалізації. Вона безпосередньо пов'язана з внутрішніми прагненнями студента, його цілями та орієнтаціями щодо обраної професії [2, 5, 6].

Важливість дослідження професійної мотивації серед студентів різних напрямів пояснюється кількома чинниками. По-перше, саме на етапі навчання студенти проходять через різні етапи формування своїх професійних орієнтацій,

переконань та ставлення до майбутньої професії. Як підкреслює Л.М. Міщенко «професійна мотивація вимагає активного формування особистих потреб, інтересів і установки, які з часом дозволяють студентам адаптуватися до вимог професії» [1, 3] Тому важливо вивчати, як змінюється мотивація студентів на різних етапах їхнього навчання, оскільки мотиваційна сфера безпосередньо впливає на їхню академічну успішність, емоційну стійкість та готовність до професійної діяльності. Розуміння того, які чинники впливають на рівень мотивації студентів, дозволяє розробляти цілеспрямовані стратегії корекції та розвитку професійної мотивації на різних етапах навчання. Як підкреслює Л.В. Кононко «використання індивідуальних підходів до розвитку мотивації студентів є важливим для забезпечення не тільки академічних успіхів, а й професійної самореалізації в майбутньому» [2]. Мотиваційно-ціннісний компонент професіоналізму охоплює професійні орієнтири, які формуються на основі особистісних переконань і професійної етики. Він включає основні професійні мотиви, потреби, позитивне ставлення до професійної діяльності, її задоволення, а також орієнтацію на співпрацю з людьми. Професійні цінності — це усвідомлені основи оцінки діяльності, які базуються на системі духовних принципів і професійних стандартів. Вони визначають здатність фахівця до допомоги іншим, враховуючи їхні потреби та проблеми [2, 4].

На думку Є.П. Ільїна, професіоналізм психолога, наприклад, визначається трьома ключовими аспектами:

1. Когнітивний компонент – знання теоретичних основ психології, методів дослідження та діагностики.
2. Практичний компонент – уміння застосовувати знання в реальних умовах, вирішуючи професійні завдання.
3. Особистісний компонент – якості, такі як емпатія, толерантність, стресостійкість, здатність до саморозвитку [1].

Структура професіоналізму психолога включає когнітивний, комунікативний, етичний, особистісний і творчий компоненти, які взаємодіють для забезпечення високого рівня професійної діяльності. Його розвиток

можливий лише за умови гармонійного поєднання внутрішніх і зовнішніх чинників, що сприяють самореалізації, адаптивності та ефективності у професійній діяльності. Таким чином, професійна мотивація розглядається як ключовий фактор у підготовці майбутніх фахівців. Її формування залежить від внутрішніх (потреби, цінності, цілі) і зовнішніх (навчальне середовище, підтримка викладачів) чинників. Успішна інтеграція цих аспектів може забезпечити розвиток компетентних і мотивованих фахівців у сфері психології та інших професій.

Метою нашого дослідження було виявити особливості розвитку професійної мотивації студентів спеціальності практична психологія під час воєнного стану в Україні. В дослідженні приймали участь студенти першого та третього курсу напряму підготовки «Практична психологія» Навчально-наукового інституту «Українська інженерно-педагогічна академія» Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Для досягнення мети були застосовані методи спостереження та бесіди та обрано наступний тестовий інструментарій: комплекс методик для дослідження рівня прояву мотивації досягнення успіху: «Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху» (Т. Елерса). Для визначення особливостей мотиваційної структури особистості «Методика вивчення структури мотивації особистості» (В.Є. Мільмана). «Методика дослідження мотивації і установки на професійну діяльність у студентів» (Крилова, Ігнаткова). Шкала оцінки рівня реактивної та особистісної тривожності (Ч.Д. Спілберг, Ю.Л. Ханін), «Мотиви вибору професії» (Р.В. Овчарова), «Шкала оцінки потреби в досягненні» (Орлов Ю.М.).

В результаті аналізу отриманих результатів (Рис.1) за методикою діагностики особистості на мотивацію до успіху (Т. Елерса) було встановлено, що існують невеликі розбіжності у рівні мотивації до успіху серед респондентів. Низької мотивації до успіху серед досліджуваних студентів першого курсу не виявилось, а у студентів третього курсу має дуже малий відсоток 5%. Студенти першого курсу показали середню мотивацію до успіху 40%, а студенти третього 35%. Помірно високу мотивацію показали 50% першокурсники та 45%

третьокурсники. Занадто високу мотивацію до успіху 10% перший курс та 15% студентів третього курсу.

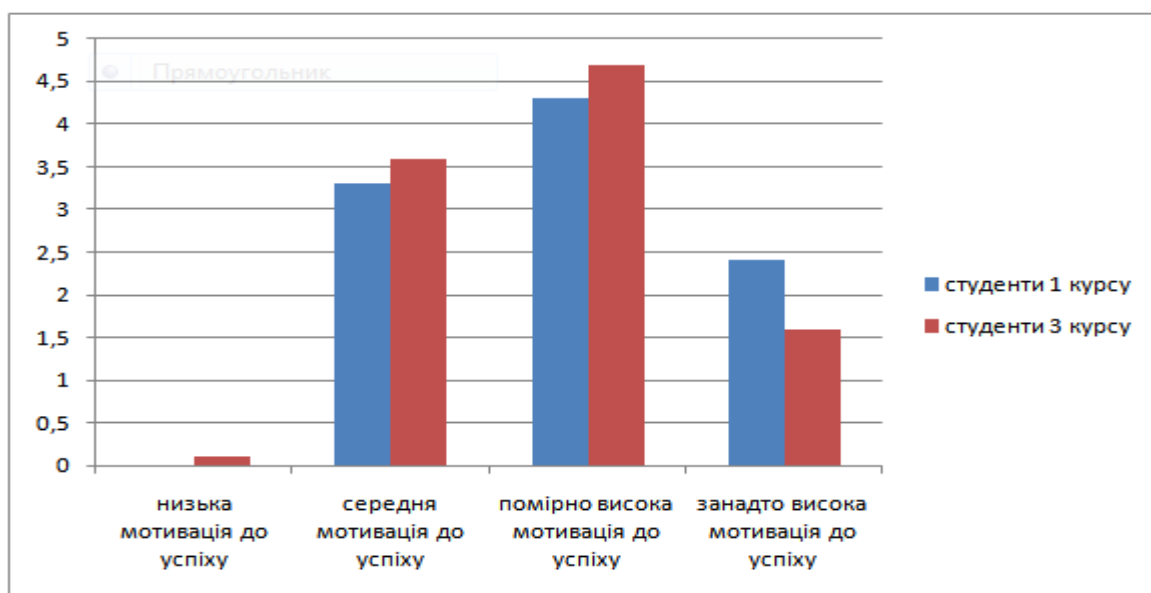

Рис.1 - Розбіжності мотивації успіху між студентами 1 та 3 курсу.

В результаті дослідження за методикою визначення спрямованості на професійну діяльність (Крилова, Ігнаткова) було встановлено, що для респондентів як першого курсу (75%) так і третього курсу (70%), притаманний середній рівень показників мотивації і установки на професійну діяльність. Високий рівень однаково проявляється у студентів як першого курсу навчання (20%), низький рівень у студентів третього курсу навчання має не значні відмінності (10%), у першокурсників (5%).

Отримані за допомогою методики «Рівень мотивації до успіху (Т. Елерса)» емпіричні дані дозволили виявити, що у 60% студентів рівень мотивації до успіху знаходиться на високому і надто високому рівні, що може свідчити про достатню адаптованість студентів до умов війни. Високі показники також можуть свідчити про те, що студенти будь-то 1-го, або 3-го курсу достатньо вмотивовані в успішному освоєнні професії практичного психолога і мають достатньо виражене бажання надавати як в майбутньому, так і на теперішній час необхідну, психологічну допомогу іншим людям.

За результатами проведеної методики «Методика вивчення структури мотивації особистості» (В.Є. Мільмана) отримано наступні данні. Для студентів

першого курсу найбільш вираженими були мотиви досягнень у професії (15.58%) та бажання працювати за спеціальністю (15.24%), що свідчить про високу професійну орієнтацію та зацікавленість у навчанні. Найнижчий показник першокурсників мали кар'єрні цілі (11.31%), що може вказувати на недостатню орієнтацію на довгостроковий кар'єрний розвиток. У студентів третього курсу домінуючим показником залишалося бажання працювати за спеціальністю (15.77%), однак збільшився рівень особистісних мотивів (15.47%), що може вказувати на більш зріле усвідомлення власних цінностей. Показник кар'єрних цілей залишився найнижчим (11.40%), що вказує на незначний прогрес у цьому аспекті порівняно з першокурсниками.

Результати отримані за допомогою методики «Мотиви вибору професії» (Р.В. Овчарова) надані в таблиці 1.

Таблиця 1 - Діагностика домінуючого мотиву у виборі професії

Кількість досліджуваних	Домінуючий мотив				
	внутрішні індивідуально значимі	внутрішні соціально значимі	обидва мотиви виражені однаково	Зовнішні позитивні	Зовнішні негативні
Відсотки (%)	76,83%	17,43 %	5,74%	0	0
Кількість осіб	27	6	2	0	0

За результатами дослідження домінуючого мотиву при виборі професії у студентів психологів можна побачити, що у 76,83% респондентів домінуючими є внутрішні індивідуально значимі мотиви, тоді як у 17,43% домінуючими виявилися соціально значимі мотиви. Однаково виражені індивідуально значимі та соціально значимі внутрішні мотиви було виявлено у 5,74% випробуваних.

Отримані результати (Табл.1) свідчать про те, що у всіх респондентів домінуючою є внутрішня мотивація, тоді як зовнішні типи мотивації відсутні. Це може свідчити про вираженість внутрішньої зацікавленості майбутньою

професією та самою наукою психологією, що є одним з базових елементів формування професійної спрямованості особистості майбутніх практичних психологів навіть під час воєнного стану.

Результати проведеного тестування для виявлення рівня тривожності за методикою Ч.Д. Спилбергера (адаптована Ю.Л. Ханіним) показали наступні результати. За отриманими даними можна зробити висновок, що рівень ситуативної тривоги на момент дослідження був переважно низький (71,41%), тоді як особистісна тривожність має високий (50%) та середній (50%) рівні вираженості.

Результати проведеного емпіричного дослідження тривожності проілюстровані на Рис. 2.

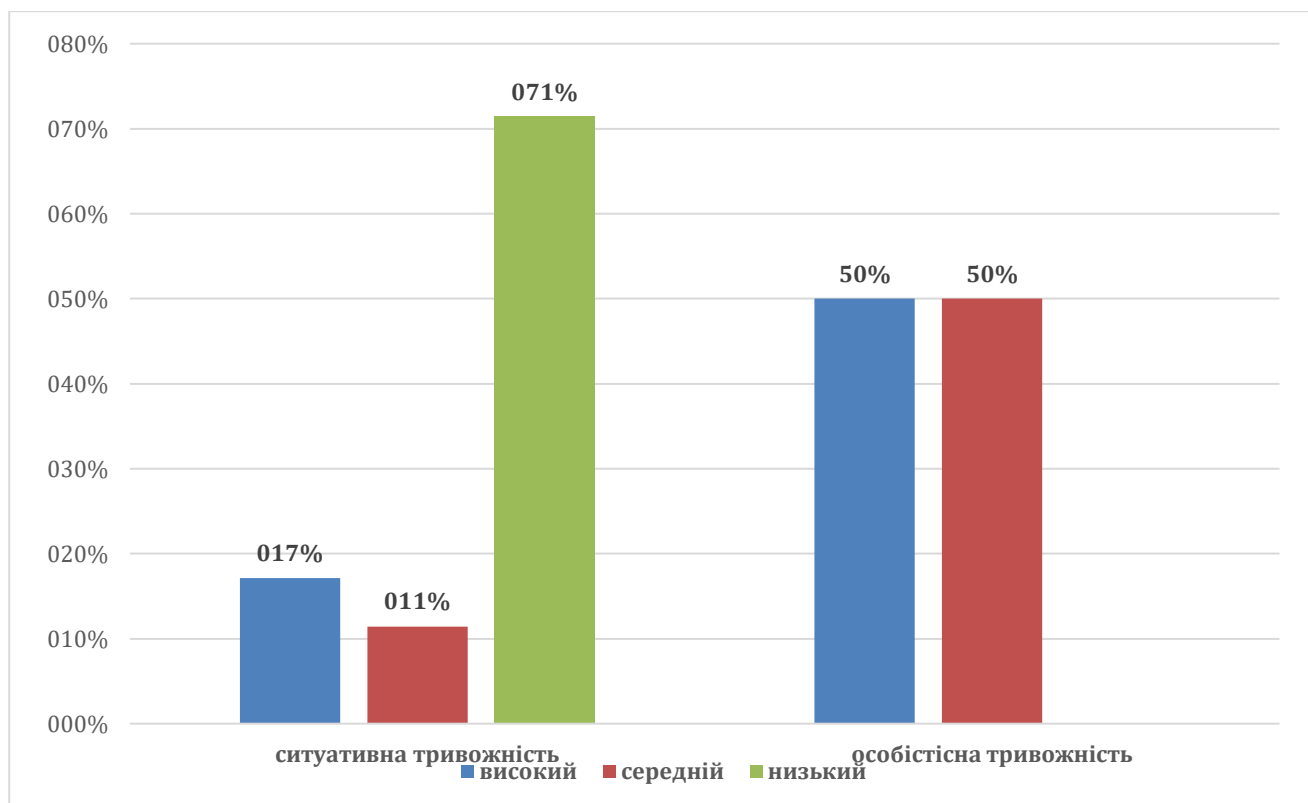

Рис. 2 - Результати дослідження ситуативної та особистісної тривожності

Результати емпіричного дослідження потреби у досягненнях проілюстровані на рисунку 3.

Рис. 3 - Результати дослідження рівня вираженості потреби у досягненнях

В таблиці 2 представлені результати кореляційного аналізу між показниками професійної мотивації та тривожності студентів під час воєнного стану. За результатами кореляційного аналізу був встановлений негативний взаємозв'язок між внутрішньою індивідуально значимою мотивацією та показником рівня ситуативної тривожності ($r -0,303$, $p < 0,1$). Також було встановлено негативний зв'язок між зовнішньою позитивною мотивацією та показником рівня особистісної тривожності ($r -0,348$, $p < 0,05$).

Таблиця 2 - Показники кореляцій між професійною мотивацією та тривожністю

Тип тривожності	Внутрішні індивідуально значимі мотиви	Внутрішні соціально значимі мотиви	Зовнішні позитивні мотиви	Зовнішні негативні мотиви
Реактивна тривожність	-0,301*	-0,191	-0,082	-0,175
Особистісна тривожність	-0,205	0,022	-0,348**	-0,036

Примітка: * $p < 0,01$; ** $p < 0,05$; *** $p < 0,001$

На основі отриманих даних ми можемо припустити, що тривожні стани негативно впливають на формування професійної мотивації майбутніх психологів.

Висновки.

Порівняння результатів студентів першого та третього курсів виявило, що з часом у частини студентів знижується середній рівень мотивації до успіху та загальна мотиваційна спрямованість, зростає частка студентів із низьким рівнем мотивації. Водночас спостерігається деяке підвищення рівня занадто високої мотивації до успіху у першокурсників, що може вказувати на посилення професійних амбіцій, або прагнення швидкого кар'єрного зростання навіть під час воєнного стану. Можна допустити, що студенти адаптувались до ситуації воєнного стану та намагаються передбачати свою майбутню професійну діяльність та значущість практичної психології як в умовах війни, так і в післявоєнній розбудові української держави.

Для першокурсників найбільше характерним є акцент на досягнення професійних цілей та бажання працювати за спеціальністю. Третьокурсники демонструють більш зрілу мотивацію, зокрема зростає значення особистісних мотивів, але кар'єрні цілі залишаються недостатньо розвиненими, що може свідчити про невизначеність у виборі професійної траєкторії. Також був виявлений позитивний взаємозв'язок між рівнем сили волі та внутрішньою мотивацією. Внутрішня мотивація також позитивно корелює з потребою у досягненні той самий час були виявлені і негативні, тобто зворотні взаємозв'язки між професійною мотивацією та такими особистісними якостями як тривожність. Можна допустити, що висока тривожність стає на заваді для розвитку професійної мотивації, заміщуючи пізнавальні цілі на відчуття невпевненості в тому, що їхня мета буде досягнута в перспективі.

Література:

1. Антонова О.Є. Сутність поняття креативності: проблеми та пошуки / О.Є. Антонова // Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій

школі: [монографія] / за ред. О.А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ім. І. Франка, 2012. – С.14–41.

2. Моляко В.О. Психологічна готовність до творчої праці / В.О. Моляко. – Київ : Знання УРСР, 1989. – 36 с. – С. 25.

3. Макаревич О.С. Мотивація як підґрунтя дій особистості / О.С. Макаревич // Соціальна психологія. – 2006. – № 2 (16). – С. 134-141.

4. Сапельнікова Т.С. Психологічні особливості активності старшокласників в соціальних мережах INTEGRATION OF SCIENTIFIC AND MODERN IDEAS INTO PRACTICE, The 8th International scientific and practical conference “Integration of scientific and modern ideas into practice” (November 15-18, 2022). Stockholm, Sweden 2022, с. 748-752, ISBN – 979-8-88831-926-0 , DOI – 10.46299/ISG.2022.2.8

5. Павленко В.В. Креативність: сутнісна характеристика поняття / В.В. Павленко // Креативна педагогіка: [наук.-метод. журнал] / академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся». – Житомир, 2016. – Вип. 11.

6. Ломакін Г.І. Роль навичок самоорганізації та стресостійкості в подоланні негативних психологічних станів в умовах війни. Наукові перспективи: журнал. 2025. № 5(59) 2025. С.2345 Серія «Психологія» С.2009-2025 DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-5\(59\)](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-5(59))

References:

1. Antonova O.Ye. (2012), *Sutnist` ponyattya kreaty`vnosti: problemy` ta poshuky`* [The essence of the concept of creativity: problems and searches], Zhytomyr: Vy`d-vo im. I. Franka. [in Ukrainian]
2. Molyako V.O. (1989), *Psychologichna gotovnist` do tvorchoyi praci* [Psychological readiness for creative work] Ky`yiv] Kyiv: : Znannia [in Ukrainian]
3. Makarevich O.S. (2006) *Motivatsija jak pidgrunt`ja dij osobistosti* [Motivation as the basis of individual actions ] *Sotsial`na psihologija* № 2 (16). Kyiv [in Ukrainian]
4. Sapel'nikova T.S. (2022), *Psichologichni osoblivostiaktivnosti starchoklasnikiv v sozialnich meregah* [Psychological features of the activity of high school students in social networks]. Stockholm: The 8th International scientific and practical conference “Integration of scientific and modern ideas into practice” (November 15-18, 2022) International Science Group, Sweden
5. Pavlenko V.V. (2016), *Kreativnist` :sutnisna harakteristika poniattia* [Creativity: an essential characteristic of the concept], Zhytomyr: «Polissia» [in Ukrainian]
6. Lomakin G.I. Rol navychok samoorganizatsii ta stresostiikosti v podolanni nehatyvnykh psykhologichnykh staniv v umovakh viiny. [The role of self-organization and stress resistance skills

in overcoming negative psychological states in wartime]. Naukovi perspektyvy: zhurnal. **2025**. № 5(59) **2025**. Seriya «Psykhohiya» S. 2009-2025 DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-5\(59\)](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-5(59))

Abstract. *The paper examines the professional motivation of students majoring in practical psychology during martial law in Ukraine. Professional motivation is one of the key factors that determine a student's success in the learning process and future professional activity. Changing socio-economic conditions, being in martial law have their impact on the features of professional motivation of students of practical psychology. The development of modern technologies, growing requirements for the competence of specialists necessitate an in-depth study of the motivational sphere of students. The study of the psychological features of students' professional motivation in martial law allows not only to identify factors that determine and influence their professional development, but also to develop effective strategies for increasing motivation in the educational process during this difficult time. The study of the psychological features of professional motivation of first- and third-year psychology students allowed us to identify a number of important patterns in the formation of their motivational sphere, level of professional orientation and motivation to achieve success. It was determined that the average level of motivation and attitude to professional activity dominates among students of both courses, which indicates stability in this aspect. However, third-year students demonstrate more manifestations of low motivation, which may indicate psychological fatigue or a crisis of professional choice. The results confirmed part of the research hypothesis: third-year students demonstrate a slightly lower level of motivation for success and motivation for professional activity compared to first-year students. This indicates the need to develop programs to support professional motivation for senior students, in particular through the development of career orientation, increasing interest in learning and the formation of clear professional goals.*

Keywords: *professional motivation, motivational sphere, career orientation, professional goals*

Статтю надіслано: 10.09.2025 р.

© Ломакін Г.І., Сапельнікова Т.С.